

14. Хаяйнен Елена Валентиновна. Условия становления личностной рефлексии в подростковом возрасте : Дис. ... канд. психол. наук : 19.00.13. – М., 2005. – 206 с. РГБ ОД, 61:05-19/639.

The article is dedicated to researching of reflection and reflective consciousness of personality on the stage of overcoming of crisis of identity of teens. Methodological basis of research is made by looks of G.V.Baranova, A.M.Vinogorodskogo, N.I.Gutkinoy, A.Z.Zaka, T.V.Komar, I.S.Kona, I.Ya.Mel'nichuka, Dzh.Mid, I.I.Chesnokovoy, Khayaynen .E.V.

A reflection in the article is examined as a quality mechanism of consciousness, on the basis of which a comprehension and reconsideration of internal "I-contseption" and identities of teenagers on the stage of overcoming the crises of identity .

Keywords: reflection, reflective consciousness, intellectual reflection, personality reflection, selfreflection, "I-contseption", the crisis of identity, selfconsciousness, self development.

Отримано: 8.06.2010

УДК 378.147.011.3-051:785

В.М. Лабунець

Інтегрований підхід до структурування змісту інструментально-виконавських знань і вмінь майбутнього учителя музики в системі неперервної освіти

У статті розглядається структура професійної підготовки студентів мистецьких навчальних закладів різних рівнів акредитації. Автор стверджує, що в підготовці майбутнього учителя музики необхідно застосовувати інтегративний підхід до структурування змісту інструментально-виконавських знань і вмінь у процесі вивчення дисциплін інструментально-виконавського циклу.

Ключові слова: інтеграція, інтегрований підхід, структура професійної підготовки, інструментально-виконавська діяльність, мотивація, неперервність.

Постановка проблеми. У національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті визначено основні завдання, пов'язані з

духовним становленням особистості, формуванням її творчих здібностей, здатності до сприймання і творення художніх образів, потреби в духовному самовираженні. Важлива роль у вирішенні цих завдань належить музично-інструментальному мистецтву. У зв'язку з цим перед музичною педагогікою постає багато проблем, серед яких однією з найактуальніших є проблема фахової неперервної підготовки майбутнього вчителя у процесі інтеграції інструментально-виконавських дисциплін.

В останні роки широкого розповсюдження набуло обговорення проблеми неперервної освіти. У літературі зустрічаються й інші близькі за значенням терміни, такі як «перманентна освіта», «підвищення кваліфікації», «перекваліфікація», «підготовка і передпідготовка кадрів» тощо. Усі вони стосуються освіти, що продовжується після шкільної.

Проблема інтегрованої неперервної освіти особливо актуальна в умовах сьогодення, бо як організаційний принцип розбудови освіти в Україні вона забезпечує можливість використання кожною людиною впродовж усього її життя різноманітних освітніх закладів та дозволяє їй раціонально поєднувати освіту з самоосвітою.

Багаторівнева неперервна професійна підготовка – це інтегрована інтенсивна неперервна система, що забезпечує стадійне формування і навчання фахівця-професіонала різного рівня освіченості і кваліфікації відповідно до об'єктивних потреб науки, виробництва, освіти, економічними і соціальними умовами життєдіяльності суспільства й особистості. Вона обумовлює конкурентоспроможність, високий професіоналізм і запит на випускників на ринку праці [1, 13].

Разом з тим, необхідність підвищення дієвості інструментально-виконавських знань, умінь і навичок, формування здатності у майбутніх фахівців використовувати набуті знання та вміння у практичній діяльності вимагають здійснення інтегрованого підходу до структурування змісту інструментально-виконавських знань і умінь в мистецьких навчальних закладах різних рівнів акредитації. Означена проблема ще недостатньо досліджена як у теоретичному, так і у практичному аспектах. Поза увагою дослідників лишилася проблема структурування змісту інструментально-виконавських знань і умінь як основи для їх інтеграції в процесі неперервної освіти; формування у майбутніх фахівців мотивації до учіння.

Мета статті полягає в обґрунтуванні організаційно-методичних умов здійснення інтегрованого підходу до структурування змісту інструментально-виконавських умінь і знань у процесі неперервної професійної підготовки майбутніх вчителів музики.

Аналіз досліджень і публікацій. Інтеграція – є однією з найперспективніших інновацій, яка здатна вирішити чисельні проблеми освітньої системи. Звичайно, система інтегративного навчання ще недостатньо опрацьована, а тому неоднозначно сприймається багатьма педагогами. Її повне теоретичне обґрунтування та запровадження у практику неперервного навчання – справа майбутнього. Але вже сьогодні є очевидним, що інтегративне навчання як ніяке інше закладає нові умови діяльності вчителів та учнів, є діючою моделлю активізації інтелектуальної діяльності та розвиваючих прийомів навчання. Інтеграція зобов'язує до використання різноманітних форм викладання, що має вплив на ефективність сприйняття учнями навчального матеріалу. Вона стає для всіх її учасників – і вчителів, і учнів, і батьків, і адміністрації – школою співпраці та взаємодії, що допомагає разом просуватися до спільної мети.

Організація неперервного навчання стала предметом дослідження педагогів, психологів різних країн. Перехід до неперервної освіти – одна з цілей інтеграції країн Європи у галузі вищої освіти. Проблема неперервної освіти, на нашу думку, є особливо актуальною в умовах сьогодення, оскільки дає можливість використання кожною людиною протягом усього її життя різноманітних освітніх закладів і дозволяє раціонально поєднувати освіту з самоосвітою. Неперервна освіта стає вирішальним чинником соціально-економічного прогресу і кардинальною умовою розвитку особистості на всіх етапах її життєвого професійного шляху, внутрішньою потребою, повсякденною справою кожної людини.

Неперервній освіті надається таке велике значення в теперішній час, тому що: по-перше, інформація, знання, прагнення до їх постійного оновлення, а також відповідні навички стають визначальним фактором розвитку суспільства та затребуваними ним; по-друге, вимоги конкурентоспроможності та ефективності працевлаштування зрозумілі громадянам та є потужним мотивом для їх освіти; по-третє, неперервна освіта впливає на формування громадської позиції особистості та на індивідуалізацію її освіти.

Шляхи підвищення ефективності процесу підготовки майбутнього учителя, забезпечення його цілісності на основі інтегрованого підходу в освіті активно досліджуються у сучасній педагогічній теорії за напрямками: методологічні проблеми інтеграції (С. У. Гончаренко, І. М. Козловська, Ю. І. Мальований та інші), інтеграції змісту професійної освіти (Р. С. Гуревич, Я. М. Собко), особливості інтегративних процесів у професійно-технічній школі (Д. І. Коломієць), взаємозв'язки інтеграції та диференціації

(В. Ф. Моргун), структурування інтегрованих знань і цілісність змісту природничо-наукової освіти (В. Р. Ільченко, А. В. Степанюк, Б. Є. Будний), проблеми розробки інтегрованих курсів (К. Ж. Гуз, В. К. Сидоренко, Н. О. Талалуєва, Л. Б. Лук'янова), інтеграція у ступеневій освіті (Ю. Ц. Жидецький), формування системи знань інтегративними методами (О. І. Джулик), ймовірно-статистичні аспекти інтеграції (В. Й. Якиляшек), інтеграція елементів контролю у навчанні (Л. І. Джулай), інтеграція у теоретичному та виробничому навчанні (Т. Д. Якимович), інтегративне навчання з використанням комп'ютерної техніки у професійній підготовці (Р. М. Собко), формування дидактичних комплексів у професійно-технічній освіті інтегративними засобами (Б. Т. Камінський), інтеграція загально-технічних та гуманітарних знань (Л. В. Сліпчишин), використання інтегративно-диференційованого підходу до структурування змісту знань (Л. В. Дольнікова). Аналіз наукової літератури і практичної діяльності закладів освіти свідчить, що підготовка учителя музики на основі інтегрованого підходу до структурування змісту інструментально-виконавських знань практично не досліджувалася, особливо з точки зору системи неперервної освіти.

Виклад основного матеріалу. Зміст неперервної інструментально-виконавської підготовки являє собою систему узагальнених знань про закономірності розвитку теорії та історії музики, про сутність і специфіку музичного мистецтва як засобу художнього відображення дійсності, його суспільно-історичної зумовленості і соціальної значущості. Крім того, неперервна інструментально-виконавська підготовка забезпечує вчителю знання основних категорій музичного мистецтва і музикознавчих понять, необхідних у його практичній діяльності, а саме: зміст і форма твору, музичний образ і музична мова, музична драматургія, засоби музичної виразності тощо, а також розуміння інтонаційної природи музичного мистецтва, його жанрової основи, художньо-структурних особливостей різних музичних жанрів.

Упродовж усіх років навчання у системі мистецьких навчальних закладів студенти мають можливість активно долучатися до різних видів діяльності, індивідуального, групового та колективного музикування, розкрити свої творчі здібності, що забезпечується в процесі опанування таких музично-виконавських дисциплін, як "Основний музичний інструмент", "Ансамблева гра", "Концертмейстерський клас", "Оркестровий клас", "Додатковий музичний інструмент".

Методика та зміст викладання інструментально-виконавських дисциплін, а також способи, що забезпечують єдність виховання і

творчого розвитку фахівця в класах індивідуальної, групової та колективної виконавської підготовки визначають загальнодидактичні принципи класичної педагогіки: доступність, поступовість та послідовність у навчанні, зв'язок з практикою, науковість, історизм, а також предметну специфіку художньо-дидактичних принципів музично-педагогічного процесу. Основними з них є принципи індивідуального навчання та єдності технічного та художнього у виконанні музики.

Велику увагу потрібно приділяти і формуванню та вдосконаленню протягом усіх років навчання аналітичних навичок. Студенти повинні мати чітке уявлення про основні етапи роботи з науково-методичною, музично-педагогічною літературою, про особливості різноманітних видів досліджень.

Різноманітні вимоги висуваються і до інструментально-виконавської підготовки вчителя музики.

Основне завдання дисциплін “Основний музичний інструмент”, “Ансамблева гра”, “Концертмейстерський клас”, “Оркестровий клас”, “Додатковий музичний інструмент” полягає в розвитку виконавської майстерності, цілісності комплексного музичного мислення, внаслідок чого особливої значущості набувають важливі для виховання універсального музиканта і педагога різні форми музикування: читання з листа, ескізне вивчення музичних творів, транспонування, імпровізація, виконавський аналіз музичного твору, інструментовка та аранжування музичних творів. Майбутній учитель музики має досконало володіти всіма видами інструментально-виконавської діяльності, постійно знаходити нестандартні підходи до вирішення художньо-інтерпретаційних завдань.

Виконання цих завдань обумовлюється комплексною системною підготовкою у мистецьких навчальних закладах різних рівнів акредитації, що забезпечується розвиненим асоціативним мисленням, уміннями цілісного аналізу музично-художніх явищ. Важливим при цьому є розуміння студентами інтеграційних зв'язків теоретичних і музично-практичних дисциплін, розвиток такого важливого аспекту мислення, як історизм. Звідси впливає прагнення до спрямування майбутніх учителів музики до систематизованого опанування різними стилями і жанрами музики і завдяки цьому певною мірою інструментально-виконавською культурою в цілому. Необхідно враховувати просвітницькі можливості музичного мистецтва, його етичну, світоглядну спрямованість.

Змістовність навчального процесу визначають принципи розвивальної педагогіки, що ґрунтуються на системному досягненні студентами музично-композиційних та інтерпретаторських законо-

мірностей. До них належать питання формоутворення, ритмоінтонування, а також пов'язані з ними питання темпоритмічної організації, артикуляції, динаміки тощо. Творче осмислення студентами здобутих ними професійних знань має перетворити процес навчання в школу думки, школу дослідження.

Отже, різноманітність форм педагогічної діяльності учителя музики вимагає фундаментальної методичної підготовки в цій галузі, що є одним із головних її напрямів.

У процесі інтегрованої музично-виконавської підготовки особлива увага приділяється пошуку прийомів, способів організації освітнього процесу, які сприяють підвищенню ефективності у формуванні знань, умінь, навичок, професійно-особистісних якостей студентів в системі інтегрованої музично-виконавської підготовки. Виходячи з цього, переглянуто структуру опанування музичного репертуару. Так, вивчення інструментальних та вокально-хорових творів (а сарпелла) на дисциплінах інтегрованої музично-виконавської підготовки, віднесено до такого виду виконавсько-просвітницької діяльності як сольне виконання. Музичні твори, які визначаються для акомпанементу та гри в ансамблі, складають репертуар наступних дисциплін: концертмейстерський клас, хороведення та хорове аранжування, хоровий клас, хорове диригування, історія музики, новітня історія музичного мистецтва, музичний фольклор України, АМТ, вокальний клас.

Найбільш містким є розділ програми призначений для творчого музикування. В нього входять твори для читання нот з листа, ескізного вивчення музичного твору, транспонування, добору по слуху, аранжування, імпровізації.

В процесі вибудови методики велика увага надається самостійності студентів, їх вмінню та бажанню працювати самим, без контролю з боку педагога. Дослідження вітчизняних і зарубіжних психологів засвідчують, що сама творча діяльність може виникнути тільки там, де присутній самостійний пошук виходу із складної проблемної ситуації. Це знайшло відображення у введенні конкретних завдань за поточним репертуаром індивідуального плану студента, впорядкування контролю за процесом самостійного опанування музичних творів, включених у план самостійного вивчення, виконання анотацій та підготовки до колоквиумів.

Одним із основних показників ефективності здійснення інтегрованої інструментально-виконавської підготовки майбутнього учителя музики у навчальних закладах є застосування знань і вмінь здійснення науково-дослідної роботи (НДР). При цьому і студент, і його викладач мають можливість проявити не тільки свої психолого-

педагогічні та спеціальні знання, а й розробити і апробувати оригінальні методики творчого проведення занять.

Дослідницький метод у навчанні розглядається, перш за все, як процес залучення студентів до самостійних і безпосередніх спостережень, спираючись на які, вони осягають зв'язки предметів та явищ, встановлюють певні закономірності, роблять узагальнюючі висновки. Введення елементів дослідницької діяльності в процес інтегрованої інструментально-виконавської діяльності сприяють розвитку пізнавальної активності, ініціативи, формуванню потреби в самостійних пошуках. Слід відзначити, що всі завдання повинні виконуватись ретельно, з інтересом, оскільки результати в подальшому будуть впроваджуватись у шкільну практику. Особливий інтерес викликають частково-пошукові і творчі завдання, так як вони вимагають самостійності мислення, уяви, фантазії. Груповий характер діяльності також підтримує творчий інтерес та активне відношення до роботи.

Велика увага надається також позааудиторній діяльності студентів. Для цього кожен викладач інструментально-виконавських дисциплін має проаналізувати можливості студентів «свого» предметного класу і скласти план та графік проведення позааудиторної діяльності з предмета студентами. Така діяльність носить диференційований характер, так як на початкових етапах навчання студенти лише виконують завдання викладача. В подальшому проводиться робота по спрямуванню до все більшої самостійності та активності студентів при все меншій керівній та спрямовуючій ролі викладача. На старших курсах студенти мають продемонструвати можливість самостійної музично-просвітницької та інструментально-виконавської діяльності за запропонованими викладачем видами діяльності.

Особливо важливого значення у становленні майбутнього вчителя музики набуває ефективна система вдосконалення інструментально-виконавської майстерності. Системність знань формується на основі асоціацій, причому їх основою є локальні (елементарно обмежені) елементи знань, які утворюють першу сходинку організованих знань і складають основу розумової діяльності. Вищою сходинкою є міжсистемні зв'язки, які включають різні системи знань, умінь і навичок [2, 19].

Систематизація нових елементів і їх інтеграція, встановлення взаємозв'язків між ними, впорядкування їх у більш узагальнені системи понять є характерними властивостями розумової діяльності людини. Систематизація знань передбачає їх упорядкування за певним принципом. Система знань, що формується, знаходиться у

постійному русі. Динамізм добре організованої системи сприяє творчому застосуванню їх до вирішення теоретичних і практичних завдань. Системність і динамічність тісно переплітаються з основними ланками відображення об'єктивної реальності: спостереженням, збереженням, переробкою, використанням і перевіркою знань у дії.

Розглядаючи мотиваційну теорію мислення [3, 342], можна допустити, що пізнавальна мотивація сприяє ефективному формуванню професійних знань. Існує думка, що мотив-мета виступає в ролі своєрідного стержня, що спрямовує усю систему психологічних процесів і загальний стан особистості на діяльність, яка підтримується пізнавальним інтересом [4, 27].

Аналізуючи загальні уявлення про інтеграцію знань у психолого-педагогічній теорії як цілемотиваційну теорію мислення та на основі положення контекстового підходу до навчального процесу у професійній підготовці майбутніх фахівців, розробленого О.О. Вербицьким, можна зауважити, що цей процес тісно пов'язаний із мотивацією як одного з найважливіших сторін пізнавальної функції психіки людини. У процесі професійної підготовки майбутніх фахівців, за певних психолого-педагогічних умов, спочатку породжується пізнавальна мотивація, яка потім трансформується у професійну [5, 127].

На нашу думку, можна припустити, що мотивація, як один із найважливіших компонентів пізнавальної функції психіки людини зумовлює процес інтеграції знань, який відбувається поступово: спочатку йде оволодіння фундаментальними та загальнопрофесійними знаннями; згодом навчальний процес переходить у практичну площину реальної професійної діяльності з вирішенням тих чи інших практичних завдань і проблем, в якому завдяки відтворенню та осмисленню проходить процес інтеграції професійних знань, який сприяє вдосконаленню професійної підготовки майбутніх фахівців.

Отже, інтеграція розглядається як:

- важливий важіль оптимізації кінцевого результату професійного навчання, умова, засіб підвищення ефективності і скорочення термінів оволодіння основами інструментально-виконавської майстерності майбутніми вчителями музики;
- процес чи стан відбудови, відновлення, поповнення, об'єднання в ціле раніше ізольованих частин музичного матеріалу;
- рух системи до великої органічної цілісності.

Існує також визначення педагогічної інтеграції як створення великих педагогічних одиниць на основі взаємозв'язку різних

компонентів навчально-виховного процесу. Інтеграція передбачає врахування багатоманітності ознак елементів, які інтегруються, причому в процесі накопичення кількісних ознак і виникнення нової якості зберігаються індивідуальні риси інтегрованих елементів (принцип єдності, якості та кількості).

Структурування змісту навчального матеріалу у системі неперервної освіти базується на таких фундаментальних положеннях:

- формування та систематизація структур змісту полягає у такому його впорядкуванні, яке пов'язане з виділенням відповідних для даного змісту систем, а в них – складових і зв'язків між ними;
- відбір змісту не є завданням базової науки, а визначається метою навчання, а також рівнем розвитку здібностей студентів-музикантів;
- елементи змісту освіти включають систему знань, систему умінь і навичок, досвід творчої діяльності, досвід і норми емоційно-вольового відношення до світу (І. Я. Лернер та М. М. Скаткін).

Ретроспективний аналіз досліджуваної проблеми показав, що інтеграція є необхідною умовою модернізації змісту неперервної мистецької освіти, сприяє формуванню цілісної системи знань, виконавських умінь і навичок студентів, розвитку музичного мислення, творчих можливостей майбутнього вчителя музики. Оскільки зміст сучасної освіти певною мірою відображає загальнонаукові та суспільні інтегративні процеси, то успішність професійної підготовки (зокрема інструментально-виконавської освіти студентів-музикантів) безпосередньо залежить від упровадження науково обґрунтованої інтеграції теоретичних знань та практичних умінь і навичок, методів їх здобуття, технологій їх професійного застосування.

Висновки. Отже, на підставі дослідження впливу інтегративних тенденцій в науці на структурування змісту інструментально-виконавських знань та умінь майбутнього учителя музики встановлено, що дидактичний складник навчальної дисципліни, в якій віддзеркалюється інтеграція знань, умінь та навичок має здійснювати такі дидактичні процедури: виявлення специфіки кожної навчальної дисципліни, меж застосування її понятійного та методологічного арсеналу; визначення інтеграційного потенціалу кожної навчальної дисципліни; виявлення таких засобів художньо-творчого мислення та діяльності, які здатна формувати дана дисципліна і які необхідні для опанування інших видів мистецтва, теорій тощо.

Отже, інтеграція є необхідною умовою модернізації змісту неперервної мистецької освіти, яка сприяє формуванню цілісної системи інструментально-виконавських знань, умінь і навичок студентів, розвитку музичного мислення, творчих можливостей майбутнього вчителя музики.

Список використаних джерел

1. Методологические и теоретические проблемы многоуровневой подготовки в новых типах профессиональных учебных заведений : сб. науч. тр. Ин-та ПТО РАО. – СПб. : Ин-т ПТО, 1995. – 89 с.
2. Драніщева Е.І. Безперервна правова освіта як одна із умов успішної соціалізації / Е.І. Драніщева // Педагогічний процес: теорія і практика: зб. наук. пр.; АПН України. Ін-т педагогіки і психології проф. освіти, Благодійний фонд ім. А. Макаренка. – К. : ЕКМО, 2004. – Вип. 2. – С. 338–343.
3. Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии / Б.Ф. Ломов ; отв. ред. : Ю.М. Забродин, Е.В. Шорохова. – М. : Наука, 1984. – 444 с.
4. Блонский П. П. Избранные педагогические произведения / П.П Блонский ; [сост. : Н.И. Блонская, А.Д. Сергеева ; АПН РСФСР. Ин-т теории педагогики]. – М. : АПН РСФСР, 1961. – 695 с.
5. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход / А.А. Вербицкий. – М. : Высш. шк., 1991. – 204 с. : илл.

The article deals with the structure of professional preparation of students of artistic educational establishments of different levels of accreditation. An author asserts that in preparation of future music master it is necessary to apply the integrative approach to structure of maintenance instrumental-performance knowledges and abilities in the process of study of disciplines of instrumental-performance cycle.

Keywords: integration, structure of professional preparation, instrumental-performance activity, motivation, continuity.

Отримано: 9.09.2010